

GİBTÜ İslami İlimler Fakültesi Dergisi SIRAT
GIBTU Journal of Faculty of Islamic Sciences SIRAT
ISSN 2757-8631 | e-ISSN 2717-8064
Kasım / November 2021, 2/2: 113-130

Kur'an'da Hayvanların Zikredilmesinin Hikmetleri

Abdurrahim EKİNCİ

Öğr. Görevlisi, Gaziantep İslam Bilim ve Teknoloji Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı
Lecturer, Gaziantep Islamic Science and Technology University,
Faculty of Islamic Sciences,
Department of Arabic Language and Rhetoric
Gaziantep, Turkey
arahim.72@hotmail.com
orcid.org/0000-0002-5509-2569

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 23 Eylül / September 2021

Kabul Tarihi / Accepted: 15 Ekim / October 2021

Yayın Tarihi / Published: 30 Kasım / November 2021

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Kasım / November

Cilt-Sayı / Volume-Issue: 2/2

Sayfa: 113-130

Atf / Citation: Ekinci, Abdurrahim. “Kur'an'da Hayvanların Zikredilmesinin Hikmetleri [The Wisdom Of Mentioning Animals In The Qur'an]” *Sirat* 2/2 (Kasım/ November 2021): 113-130.

İntihal Taraması / Plagiarism Detection: Bu makale en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal taramasından geçirildi. / This article has been reviewed by at least two referees checked for plagiarism.

Kur'an'da Hayvanların Zikredilmesinin Hikmetleri*

Öz

Hayat rehberi olan Kur'an-ı Kerim'de iman, ibadet ve ahlak esaslarını içeren ayetlerin yanı sıra evrenle ilgili veya evrende bulunan canlı-cansız varlıklarla ilgili bilgiler içeren ayetler de bulunmaktadır. Bu çalışmada insan hayatında önemli bir yere sahip olan birtakım hayvanların zikredildiği ayetler incelenerek Kur'an'da hayvanların zikrediliş hikmetleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca Kur'an'da zikri geçen hayvanlar tespit edilmiş ve Kur'an'da hayvanlarla ilgili zikredilen genel kavramlar da incelenmiştir. Araştırmada Kur'an'da hayvanların zikrediliş hikmetleri, insanların onlardan istifade ettiği alanlar, mucizelere konu olmaları ve temsilde kullanılmaları gibi alt başlıklar altında incelenmiş ve konuyla ilgili bazı örnek ayetler zikredilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an-ı Kerim, Hayvan, Hikmet, Zikir.

---

* Bu makale yazarın Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 2017 yılında hazırlamış olduğu *Demîri'nin Hayatu'l-Hayavani'l-Kübra Adlı Eserinde Hayvanlarla İlgili Zikrettiği Ayetlerin Analizi* isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

The Wisdom Of Mentioning Animals In The Qur'an

Abstract

In addition to verses containing the principles of faith, worship, and morality, there are also verses containing information about the universe or the living and non-living beings in the universe. In this study, it has been tried to determine the wisdom of mentioning animals in the Qur'an by examining the verses in which some animals have an important place in human life. Moreover, animals mentioned in the Qur'an were identified, and also, the verses which include general concepts about animals were examined. In the research, the wisdom of mentioning animals in the Qur'an was examined under such titles; the issues that people benefit from, their being the subject of miracles, and their use in representation, and some sample verses related to the subject are mentioned.

Keywords: Tafsir, Quran, Animal, Wisdom, Dhikr.

Giriş

Sonsuz kudret ve hikmet sahibi Allah'ın yaratmış olduğu evrende canlı cansız nice varlıklar bulunmaktadır. Hz. Peygamberin bildirdiğine göre sırasıyla toprak, bitki, hayvan ve son olarak insan yaratılmıştır.¹

İnsanoğlu, hayatını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmesi için pek çok şeye muhtaç olduğu gibi hayvanlara da muhtaçtır. Onlar olmazsa insanoğlunun hayatını sürdürmesi neredeyse imkânsızdır. Bu nedenle dünya ve ahiret saadetinin yolunu gösteren Kur'an'ın birçok ayetinde hayvan isimlerinin zikredildiğini ve onların insanlara olan yararlarına işaret edildiğini görmekteyiz.²

Kur'an'da hayvanların zikredilmesi birden çok hikmete mebnidir. Bu çalışmada Kur'an'da ismi geçen hayvanlar ve bunlarla ilgili genel kavramlara yer verildikten sonra hayvanların zikrediliş hikmetleri incelenecektir.

1. Kur'an'da Zikri Geçen Hayvanlar

Gündelik hayatta insanın istifade ettiği birtakım hayvanlar, bazı kıssalara konu olan hayvanlar ve temsilde kullanılan hayvanlar olmak üzere Kur'an'da 27 hayvan ismi zikredilmiştir. Kur'an'da zikri geçen hayvanlar şunlardır: Aslan, at, balık, bal arısı, bildircin, bit, çavuş kuşu, çekirge, deve, domuz, eşek, fil, hüdhdü kuşu, inek, karga, karınca, keçi, koyun, kurbağa, kurt, köpek, maymun, pervane, sinek, sivrisinek, örümcek, yılan.

Kur'an'da bu hayvanların bir kısmı birer defa diğer bir kısmı daha fazla zikredilmiştir. Birden fazla zikri geçen hayvanların bir bölümü

---

¹ Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim, *el-Câmi'u's-sahih*, nşr. Nazr b. Muhammed el Faryabî (Riyad: Daru Taybe, 1427/2006), "Sıfâtu'l-Kıyâme", 27.

² Nurettin Turgay, *Kur'an Açısından Hayvanlar ve Bitkiler* (İstanbul: Fecr Yayınları, 2011), 25.

farklı kelimelerle veya tekil-çoğul; müzekker-müennes şeklinde farklı formlarda zikredilmiştir.³

2. Kuran'da Hayvanlarla İlgili Zikredilen Genel Kavramlar

Kur'an'da, hayvanlar genellikle kendi isimleri ile zikredilmiş olmakla beraber bazen de hayvanların birkaçını veya tamamını ifade eden kavramlar kullanılmıştır. Bu kavramları şöyle sıralayabiliriz:

2. 1. Behîme

Sözlük anlamı “dört ayaklı hayvan ve akılsız canlı”⁴ olan behîme kelimesi, Kur'an'da “behîmetu'l-en'am” şeklinde; “eti yenen veya kurban edilebilen hayvanlar” anlamında kullanılmıştır.

أحلت لكم بهيمة الأنعام

“En'am denen hayvanlar sizin için helâl kılınmıştır.”⁵

ليشهدوا منافع لهم ويذكروا اسم الله في أيام معلومات على ما رزقهم من بهيمة الأنعام

“Böylece kendileri için faydalı olan şeyleri açık seçik görsünler ve Allah'ın onlara rızık olarak verdiği, belirlenen günlerde kesecekleri kurbanlık hayvanlar üzerine O'nun adını ansınlar.”⁶

2. 2. Dabbe

Sözlükte “yavaş yürümek, hastalık ve elbisedeki ıslaklık”⁷ gibi anlamlarda kullanılan dabbe kelimesi Kur'an'da; “canlı, hayvan, güve böceği, kıyamet öncesi yerden çıkacak canlı” anlamlarında

³ Detaylı bilgi için bkz. Abdurrahim Ekinci, *Demîri'nin Hayatu'l-Hayavani'l-Kübra Adlı Eserinde Hayvanlarla İlgili Zikrettiği Ayetlerin Analizi* (Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017).

⁴ Muhammed b. Yakup el-Fîrûzabâdî, *el-Kamûsu'l-Muhît* (Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2011), “Behime”, 138.

⁵ Kur'an Yolu (Erişim 30 Eylül 2021), el-Mâide 5/1.

⁶ el-Hac 22/28.

⁷ el-Fîrûzabâdî, “dabbe”, 411.

kullanılmıştır. Dabbe kelimesi Kur'an'da, on dört yerde tekil dört yerde de çoğul olarak geçmektedir.⁸

والله خلق كل دابة من ماء

“Allah hareket eden her canlıyı bir sudan yarattı.”⁹

إن شر الدواب عند الله الصم البكم الذين لا يعقلون

“Allah katında canlıların en aşağı derecede olanları, sağır, dilsiz ve düşünemez olanlarıdır.”¹⁰

ومن الناس والدواب والأنعام مختلف ألوانه كذلك

“Aynı şekilde, insanlardan, binek hayvanlarından ve eti yenen hayvanlardan da farklı tür ve renklerde olanlar var.”¹¹

2. 3. En'am

Genellikle deve anlamında kullanılmakla birlikte; koyun, keçi, inek gibi hayvanlar için de kullanılmaktadır. Kur'an'da tekil olarak bir defa, çoğul olarak otuz iki defa geçmektedir.¹²

زين للناس حب الشهوات من النساء والبنين والقناطير المقنطرة من الذهب والفضة والخيل المسومة والانعام والحراث ذلك متاع الحيات الدنيا والله عنده حسن المآب

“Nefsânî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, soylu atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere düşkünlük insanlara çekici kılınmıştır. İşte bunlar dünya hayatının geçici menfaatleridir. Hâlbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır.”¹³

⁸ Muhammed Fuad Abdülbâki, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li-Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim* (Kahire: Darü'l-Kütübi'l-Misriyye, 1945), “Dabbe”, 252.

⁹ Nûr 24/45; el-Hacc, 22/18.

¹⁰ el-Enfâl 8/22.

¹¹ Fâtır 35/ 28.

¹² Abdülbâki, “En'am”, 708.

¹³ Âl-i İmran 3/14.

وإن لكم في الأنعام لعبرة نسقيكم مما في بطونه من بين فرث ودم ألينا خالصا سائغا للشاربين

“Sizin için sağmal hayvanlarda da kesin olarak ibret vardır. Nitekim size hayvanın karnında, besin artıklarıyla kan arasında (oluşan), içenlere lezzet veren saf süt içiriyoruz.”¹⁴

2. 4. Vühûş

Vühûş, “vahş” kelimesinin çoğuludur ve “yabani hayvan” anlamındadır. Kur'an'da bir kere geçmektedir.

وإذا الوحوش حشرت

“Yabani hayvanlar toplanıp bir araya getirildiğinde.”¹⁵

Tekvir suresinde, kıyametin dehşetini ifade etmek ve insanları böyle bir güne hazırlık yapmaya teşvik için on iki olay anlatılmaktadır. Bunlardan biri de vahşi hayvanların toplanmasıdır. Kıyametin dehşetinden; yabani hayvanlar bile korkularını unutup, daha güvenli bir yere gitmek için yuvalarından fırlayacaktır. Bu kargaşa içinde birbirlerini ezmelerinden dolayı çokça ölümler olacak ve cesetler üst üste yığılacaktır.¹⁶

2. 5. Sebu'

“Yırtıcı hayvan” demektir. Çoğulu esbu' سبع ve sebû' سبوع olarak gelmektedir. Kur'an'da bir yerde geçmektedir.

حرمت عليكم الميتة والدم ولحم الخنزير وما أهل لغير الله به والمنخنقة والمقودة والمتردية والنطيحة وما أكل السبع إلا ما ذكيتم وما ذبح على النصب وأن تستقسموا بالأزلام ذلكم فسق

¹⁴ en-Nahl 16/66.

¹⁵ et-Tekvîr 81/5.

¹⁶ Muhammed b. Ahmet el-Ensârî el-Kurtûbî, *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013), 6/199.

“Leş, kan, domuz eti; Allah’tan başkası adına kesilen, boğulmuş, vurulmuş, yukardan düşmüş, boynuzlanmış, yırtıcı hayvanların boğazlamış olduğu ve canlı iken kesmedikleriniz size haram kılındı.”¹⁷

2. 6. Tayr

Tayr, tâir kelimesinin çoğulu olup “kanatlı ve uçabilen” hayvanlara verilen isimdir. Tâir kelimesi “kişinin ameli, rızkı ve uğursuzluk” anlamlarında da kullanılır.¹⁸ Tayr kelimesi türevleriyle beraber Kur’an’da yirmi sekiz defa geçmektedir.¹⁹ Örnek olarak şu âyeti zikredebiliriz:

ألم يرو إلى الطير مسخرات في جو السماء ما يمسكهن إلا الله إن في ذلك لآيات لقوم

يؤمنون

“Semanın boşluğunda buyruk altına sokulmuş kuşları görmüyorlar mı? Onları (boşlukta) Allah’tan başkası tutmuyor. Kuşkusuz bunda inanan bir topluluk için ibretler vardır.”²⁰

3. Kur’an’da Hayvanların Zikredilmesinin Hikmetleri

Kur’an’da hayvanların zikredilmesinin birden çok hikmeti bulunmaktadır. Bu bölümde hayvanların Kur’an’da zikrediliş hikmetlerini ayrı başlıklar altında inceleyeceğiz.

3. 1. İnsanlığa Hizmetler Sunmaları

Hayvanların Kur’an’da zikrediliş hikmetlerinden birisi, hayvanların insan hayatındaki yerini ifade etmek ve insanlara sağladığı yararlardan bahsetmektir.

¹⁷ el-Mâide 5/3.

¹⁸ el-Fîrûzabâdî, “Tâir”, 821.

¹⁹ Abdülbâki, “Tayr”, 433.

²⁰ en-Nahl 16/79.

3. 1. 1. Ürünlerinden İstifade Edilmesi

İnsanoğlu, yaşamını sürdürebilmesi için muhtaç olduğu yiyecek, içecek, giyecek ve barınakların bir kısmını hayvanlar vasıtasıyla temin etmektedir. Koyun, keçi, deve, inek gibi hayvanların etinden, sütünden ve derisinden; arının balından istifade etmektedir. Hayvansal ürünlerin insanoğlunun istifadesine sunulduğunu ifade eden bazı ayetler şöyledir:

وإن لكم في الأنعام لعبرة نسقيكم مما في بطونه من بين فرث ودم لبنا خالصا سائغا للشاربين

“Sizin için sağlam hayvanlarda da kesin olarak ibret vardır. Nitekim size hayvanın karnında, besin artıklarıyla kan arasında (oluşan), içenlere lezzet veren saf süt içiriyoruz.”²¹

الله الذي جعل لكم الأنعام لتركبو منها ومنها تاكلون

“Kimine binesiniz, kiminden yiyecek elde edesiniz diye sizin için hayvanları yaratan Allah'tır.”²²

وأوحى ربك إلى النحل أن اتخذي من الجبال بيوتا ومن الشجر و مما يعرشون ثم كلي من كل الثمرات فاسلكي سبل ربك ذللا يخرج من بطونها شراب مختلف ألوانه فيه شفاء للناس إن في ذلك لآية لقوم يتفكرون

“Ve rabbın bal arısına şöyle ilham etti: ‘Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine yuvalar edin. Sonra her türlü besleyici ürünlerden ye; Rabbın koyduğu kanunlara boyun eğerek çizdiği yollardan git!’ Onların karınlarından, farklı renk ve çeşitlerde şerbet (kıvamında bir sıvı) çıkar ki onda insanlara şifa vardır. İşte bunda da düşünen bir topluluk için açık delil bulunmaktadır.”²³

²¹ en-Nahl 16/66.

²² el-Mü'min 40/79.

²³ en-Nahl 16/68,69.

3. 1. 2. Binek ve Savaş Aracı Olarak Kullanılmaları

Günümüz teknolojik imkânlarının bulunmadığı dönemlerde insanlar hayvanlardan gerek seferlerde gerekse savaşlarda binek aracı olarak yararlanmışlardır. İnsanoğlu, hızlı koşması ve dayanıklı olması nedeniyle at ile uzak mesafeleri kısa sürede kat edebilmiş ve onu postacılıkta, seyahatte ve savaşlarda kullanmıştır.²⁴ Fil, dayanıklılığından ve gücünden dolayı seferlerde ve savaşlarda kullanılmıştır. Eşek, daha çok binek görevi görmüş olup, maddi bakımdan imkânları daha kısıtlı kimseler tarafından kullanılmıştır. Deve, susuzluğa dayanıklı olduğu ve çöllerde uzun süre yol alabildiğinden binek olarak kullanılmış, etinden ve sütünden yararlanılmıştır.

Hayvanların binek olarak insanlığın istifadesine sunulmasıyla ilgili şu ayetleri sıralayabiliriz:

والخيل والبغال والحمير لتركبوها وزينة ويخلق ما لا تعلمون

“Binmeniz ve güzelliğini seyretmeniz için atları, katırları, eşekleri de yarattı. O, sizin bilmediğiniz başka şeyler de yaratır.”²⁵

الله الذي جعل لكم الأنعام لتركبو منها ومنها تاكلون

“Kimine binesiniz, kiminden yiyecek elde edesiniz diye sizin için hayvanları yaratan Allah’tır.”²⁶

وتحمل أثقالكم إلى بلد لم تكونوا بالغيه إلا بشق الأنفس

“Bu hayvanlar ancak kendinizi fazlasıyla yorarak ulaşabileceğiniz bir beldeye yüklerinizi taşır.”²⁷

²⁴ Turgay, *Kur’an Açısından Hayvanlar ve Bitkiler*, 57.

²⁵ en-Nahl 16/8.

²⁶ el-Mü’min 40/79.

²⁷ en-Nahl 16/7.

3. 1. 3. Ziyinet Olmaları

İnsanlar birçok açıdan hayvanlardan istifade etmektedir. Bunlardan biri de; insanı tefekküre sevk eden ve insana ferahlık veren biçimsel güzellikleridir. Hayvanların bu özelliklerini ifade eden âyetler şunlardır:

والأنعام خلقها لكم فيها دفاء ومنافع ومنها تأكلون ولكم فيها جمال حين تريحون
وحين تسرحون

*“Hayvanları da o yarattı. Onlarda sizi ısıtacak şeyler ve birçok faydalar vardır. Ve siz onlardan bir kısmını da yersiniz. O hayvanları, akşam vakti getirirken ve sabahleyin salarken, onlarda sizin için bir güzellik ve zevk vardır.”*²⁸

والخيل والبغال والحمير لتركبوها وزينة ويخلق ما لا تعلمون

*“Binmeniz ve güzelliğini seyretmeniz için atları, katırları, eşekleri de yarattı. O, sizin bilmediğiniz başka şeyler de yaratır.”*²⁹

زين للناس حب الشهوات من النساء والبنين والقناطير المقنطرة من الذهب والفضة
والخيل المسومة والأنعام والحرث ذلك متاع الحيات الدنيا والله عنده حسن المآب

*“Nefsânî arzulara, (özellikle) kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, soylu atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere düşkünlük insanlara çekici kılınmıştır. İşte bunlar dünya hayatının geçici menfaatleridir. Hâlbuki varılacak güzel yer, Allah'ın katındadır.”*³⁰

3. 2. Mucizelere Konu Olmaları

Kur'an'da hayvanların zikredilmesinin bir hikmeti de bazılarının mucizelere konu olmasıdır. Mucizelere konu olan hayvanların zikredildiği bazı âyetler şöyledir:

²⁸ en-Nahl 16/ 5, 6.

²⁹ en-Nahl 16/8.

³⁰ Âl-i İmran 3/14.

فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثَعْبَانٌ مَبِينٌ

“Bunun üzerine Mûsâ asâsını yere attı. Bir de baktılar ki apaçık bir yılan!”³¹

أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانظُرْ إِلَى جِمْارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

“Yahut evlerinin çatıları çöküp üzerine duvarları yıkılarak harap olmuş, ıssız bir kasabaya uğrayan kimsenin durumu gibi. Bu kişinin, ‘Allah, bütün bunları öldükten sonra nasıl diriltecek?’ demesi üzerine Allah onu yüzyıl ölü olarak tuttu, sonra diriltti. ‘Ne kadar kaldın’ diye sordu. ‘Bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldım’ dedi. Allah ‘Hayır, yüzyıl kaldın. Anlamak için yiyeceğine içeceğine bak, henüz değişmemiş; eşeğine bak, -seni insanlara bir işaret kılmamız için- ve kemiklere bak, onları nasıl düzeltiyor ve üzerini etle kaplıyoruz’ buyurdu. Artık o adam için durum açıkça ortaya çıkınca, ‘Biliyorum ki Allah kesinlikle her şeye kadirdir’ dedi.”³²

فَالْتَقَمَهُ الْحَوْتُ وَهُوَ مَلِيمٌ

“Kendisini (büyük bir) balık yuttu. Doğrusu o (bundan önce) kınanacak bir iş yapmıştı.”³³

قَالَ هَذِهِ نَاقَةٌ لَهَا شَرْبٌ وَلَكُمْ شَرْبٌ يَوْمَ مَعْلُومٍ

“Sâlih, ‘İşte (mûcize) bu dişi devedir; onun bir su içme hakkı vardır, belli bir günün içme hakkı da sizindir’ dedi.”³⁴

³¹ el-A‘râf 7/107; eş-Şuarâ 26/32.

³² el-Bakara 2/259.

³³ es-Sâffât 37/142.

³⁴ eş-Şuarâ 26/155.

3. 3. Hayvanlar Vasıtasıyla İnsanlara Mesaj Verilmesi

Kur'an'da hayvanların zikredilmesinin diğerk bir hikmeti de hayvanların yaşantısını ve özelliklerini hatırlatarak insana konumu ve vazifesi hakkında mesaj vermektir.

3. 3. 1. İnsanların İbadete Teşvik Edilmesi

Kâinattaki her varlık gibi hayvanlar da kendi fitratına uygun bir üslupla ibadet etmektedir. Allah'ın, Kur'an-ı Kerim'de hayvanların ve diğerk varlıkların ibadetlerini zikretmesinin bir hikmeti; insanları kulluğa teşvik etmek³⁵ ve ceza-mükâfat ile muhatap olan insanın ibadet ve kulluğa daha layık olduğunu ifade etmektir. Bununla ilgili şu âyeti örnek olarak zikredebiliriz:

ألم تر أن الله يسجد له من في السماوات ومن في الأرض والشمس والقمر والنجوم
والجبال والشجر والدواب وكثير من الناس وكثير حق عليه العذاب ومن يهن الله فما له من
مكرم إن الله يفعل ما يشاء

*“Görmez misin göklerde ve yeryüzünde bulunanlar; güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvanlar ve insanların birçoğu hep O'na secde etmektedir! Niceleri de azabı hak etmiştir. Allah'ın hakir kıldığı kimseyi onurlandırabilecek birisi yoktur. Kuşkusuz Allah dilediğini yapar.”*³⁶

3. 3. 2. Ahlaki Değerlerin Anlaşılması

İslam dininin temel amaçlarından biri de insanların güzel ahlaka sahip olmalarını sağlamaktır. Kur'an'da birçok yerde müminin sahip olması gereken ahlak ilkeleri açıklanmıştır. Bazen de hayvanların çirkin ve nahoş vasıfları zikredilerek, insanın bu tarz davranışlardan uzak durması istenmiştir.

³⁵ Nihat Bülbül, *Kur'an'da İsmi Geçen Hayvanlar ve Bunların Zikrediliş Sebepleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 96.

³⁶ el-Hac 22/18.

Bununla ilgili âyetler şunlardır:

واقصد في مشيك واغضض من صوتك إن أنكر الأصوات لصوت الحمير

*“Yürüyüşünde ölçülü ol, sesini yükseltme; çünkü seslerin en çirkinini eşeğin anırmasıdır.”*³⁷

مثل الذين حملوا التوراة ثم لم يحملوها كمثل الحمار يحمل أسفارا بنس مثل القوم الذين كذبوا بآيات الله والله لا يهدي القوم الظالمين

*“Tevrat’la yükümlü tutulup da onun hakkını vermeyenlerin durumu, koca koca kitaplar taşıyan merkebin durumuna benzer. Allah’ın âyetlerini yalan sayan kavmin misali ne kötü! Allah zalimler topluluğunu doğru yola çıkarmaz.”*³⁸

قل هل أنبئكم بشر من ذلك مثوبة عند الله من لعنه الله وغضب عليه وجعل منهم القردة والخنازير وعبد الطاغوت أولئك شر مكانا وأضل عن سواء السبيل

*“De ki: “Allah katında cezası bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Onlar, Allah’ın lânetlediği ve gazap ettiği, bir kısmını maymunlara ve domuzlara çevirdiği, tâguta tapan kimselerdir. İşte bunlar, yeri daha kötü olanlar ve doğru yoldan daha fazla sapmış bulunan-lardır.”*³⁹

Ehl-i kitabın müslümanlara, *“Sizin dininizden daha kötü bir din görmedik”* demeleri üzerine bu ayette buyrulduğu üzere, onların görecekleri ceza bakımından durumlarının, müslümanlar için arzuladıklarından daha kötü olduğu ifade edilmiştir.⁴⁰ Bunlar, Allah’ın rahmetinden uzaklaştırılır ve başlarına azap çöker. Maymun gibi çirkin ve suratsız; domuz gibi alçaklık timsali olurlar.⁴¹

³⁷ Lokman 31/19.

³⁸ el-Cuma 62/5.

³⁹ el-Mâide 5/60.

⁴⁰ el-Kurtûbî, *el-Cami’ li-Ahkami’l-Kur’an*, 6/152.

⁴¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili* (İstanbul: Ezgi Matbaacılık, 2012), 3/303.

3. 3. 3. Haktan Sapanların ve Cehennem Ateşinin Tasviri

Kur'an'da, haktan yüz çevirenler ve cehenneme gireceklerden bahsedilirken, hayvanların bazı vasıfları misal getirilerek iman etmeyenlerin hali tasvir edilmiştir. Böylece insanoğluna; hayvan gibi değil, insanca davranması gerektiği emredilmiştir. Buna örnek olarak şu ayeti zikredebiliriz:

فما لهم عن التذكرة معرضين كأنهم حمر مسنفرة فرت من قسورة

“Böyle iken onlara ne oluyor ki âdeta aslandan ürkiüp kaçan yaban eşekleri gibi öğütten yüz çevirip kaçıyorlar!”⁴²

3. 4. Bazılarının İbadetlere Konu Olmaları

Kur'an'da hayvanların zikredilmesinin başka bir hikmeti de bazı ibadetlerin bazı hayvanlar aracılığıyla yapılacağını ifade etmektir.

3. 4. 1. Kurban Edilmeleri

Sözlükte “kendisi ile Allah'a yaklaşılacak şey” anlamında olan kurban kelimesi; terim olarak “kurban bayramı günlerinde, ibadet niyetiyle ve belli şartlara haiz koyun, keçi, sığır ve deve cinsinden kesilen hayvana” denir.⁴³ Hayvanların kurban edilmesiyle ilgili bazı âyetler şunlardır:

ولكل أمة جعلنا منسكا ليذكروا اسم الله على ما رزقهم من بهيمة الأنعام فالهكم إله واحد
فله أسلموا وبشر المختبين

“Biz her ümmete kurban kesmeyi meşrû kıldık ki kendilerine rızık olarak verdiği kurbanlık hayvanlar üzerine Allah'ın adını ansınlar. Sonuç itibarıyla hepinizin mâbudu tek bir tanrıdır. Şu halde yalnız O'na teslimiyet gösterin. Sen de Allah'ın buyruklarına içtenlikle teslimiyet gösteren kimseleri müjdele!”⁴⁴

⁴² el-Müddessir 74/50, 51.

⁴³ Mehmet Dikmen, *İslam İlmihali* (İstanbul: Cihan Yayınları, 2004), 468.

⁴⁴ el-Hac 22/34.

لن ينال الله لحومها ولا دماءها ولكن يناله التقوى منكم كذلك سخرها لكم لتكبروا الله
على ما هداكم وبشر المحسنين

“Onların ne etleri Allah’a ulaşır ne de kanları; O’na ulaşacak olan sadece sizin takvânızdır. İşte Allah onları sizin istifadenize verdi ki size doğru yolu göstermesinden ötürü O’nu tâzimle anasınız. İyilik yolunu tutanları müjdele!”⁴⁵

3. 4. 2. Zekâta Tabi Olmaları

Sözlükte “artma, çoğalma, temizlik ve bereket” anlamlarına gelen zekât kelimesi; terim olarak “nisâba ermiş bir malın kitap ve sünnet ile belirlenmiş bölümünü müslüman fakirlere vermek” anlamında kullanılır.⁴⁶ Zekât; para, ticaret malı ve tarım ürünlerinde farz olduğu gibi; koyun, keçi, inek ve deve gibi hayvanlarda da farzdır. Kur’an’da hayvanların zekât olarak verilmesiyle ilgili direkt bir ifade bulunmamakta, ancak aşağıda zikrettiğimiz ayette “mallarından” ifadesiyle hayvanların da zekâta konu oldukları anlaşılmaktadır.

خذ من أموالهم صدقة تطهرهم وتزكيهم بها

“Onları arındırmak ve temize çıkarmak üzere mallarından sadaka al! Bir de onlar için dua et; çünkü senin duan onlara huzur verir. Allah her şeyi çok iyi işitmekte ve bilmektedir.”⁴⁷

Sonuç

Kur’an-ı Kerim insana nasıl bir kulluk yapması gerektiğini ve Allah’ın rızasına nasıl erişeceğini öğretmekte, bu öğretim sürecinde onun Allah’a, topluma, çevreye ve kendisine karşı sorumluluklarını hatırlatmakta, canlı-cansız varlıklardan örnekler vererek onu tefekküre sevk etmektedir. Ayrıca Kur’an, Allah’ın insana lütfettiği nimetleri hatırlatarak onun Allah’a karşı nankörlük etmemesini istemektedir.

⁴⁵ el-Hac 22/37.

⁴⁶ Celal Yıldırım, *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı* (Konya: Kervan Yayınları, 2013), 107.

⁴⁷ et-Tevbe 9/103.

Bazı hayvanların etlerinden ve ürünlerinden istifade edilmesi hasebiyle Allah (c.c.), Kur'an'da bu hayvanları zikrederek insanlığa bahsettiği nimetleri hatırlatmakta ve bunun karşısında insanların şükretmelerini istemektedir. Öte yandan insanların binek olarak kullandıkları hayvanları (ve ileride binek olarak kullanılacak araçları da) hatırlatarak insanların kendilerine bu hayatta sağlanan kolaylıkların farkında olmalarını ve nankörlük etmemelerini istemektedir. Ayrıca canlı-cansız varlıkların ibadetlerini, bazı hayvanların güzel olmayan vasıflarını da zikrederek, akıl sahibi insanın ibadete daha layık olduğunu ifade etmekte ve güzel olmayan özelliklerden beri olmasını istemektedir.

Kaynakça

- Abdülbâki, Muhammed Fuad. *el-Mu'cemu'l-Mufehres li-Elfazi'l-Kur'ani'l-Kerim*. Kahire: Darü'l-Kütübi'l-Mısriyye, 1945.
- Abdurrahim Ekinci. *Demîri'nin Hayatu'l-Hayavani'l-Kübra Adlı Eserinde Hayvanlarla İlgili Zikrettiği Ayetlerin Analizi*. Şanlıurfa: Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Bülbül, Nihat. *Kur'an'da İsmi Geçen Hayvanlar ve Bunların Zikrediliş Sebepleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Dikmen, Mehmet. *İslam İlmihali*. İstanbul: Cihan Yayınları, 2004.
- el-Fîrûzabâdî, Muhammed b. Ya'kûb. *el-Kamûsu'l-Muhît*. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2011.
- Kur'an Yolu*. Erişim 30 Eylül 2021. <https://kuran.diyaret.gov.tr>
- Kurtûbî, Muhammed b. Ahmet el-Ensârî el-. *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'an*. Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2013.
- Turgay, Nurettin. *Kur'an Açısından Hayvanlar ve Bitkiler*. İstanbul: Fecr Yayınları, 2011.

Abdurrahim Ekinci

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Ezgi Matbaacılık, 2012.

Yıldırım, Celal. *Kaynaklarıyla İslam Fıkhı*. Konya: Kervan Yayınları, 2013.